

Warszawa, 11 września 2021 r.

dr hab. inż. Tadeusz A. Grzeszczyk, prof. uczelni
Wydział Zarządzania
Politechnika Warszawska

**Recenzja rozprawy doktorskiej mgr. Mariusza Gorustowicza
pt. „Determinanty skuteczności procesu świadczenia usług inwestycyjno-budowlanych”
przygotowanej pod kierunkiem naukowym
promotora dr hab. inż. Wiesława Matwiejczuka, prof. PB oraz
promotor pomocniczej dr hab. Elżbiety Skąpskiej**

1. Podstawa formalna przygotowania recenzji

Formalną podstawą przygotowania niniejszej recenzji jest pismo Dziekan Wydziału Inżynierii Zarządzania Politechniki Białostockiej dr hab. inż. Katarzyny Halickiej, prof. PB z dnia 29 czerwca 2021 r. w sprawie powołania mnie (zgodnie z Uchwałą Rady Dyscypliny Nauki o Zarządzaniu i Jakości Politechniki Białostockiej nr 3/06/2021 z dnia 22 czerwca 2021 r.) na recenzenta rozprawy doktorskiej mgr. Mariusza Gorustowicza pt. „Determinanty skuteczności procesu świadczenia usług inwestycyjno-budowlanych” przygotowanej pod kierunkiem naukowym promotora dr hab. inż. Wiesława Matwiejczuka, prof. PB oraz promotor pomocniczej dr hab. Elżbiety Skąpskiej.

2. Ocena wybranej tematyki badań, celów i hipotez

Wybrana tematyka badań jest ważna, aktualna i wiąże się nie tylko z możliwością uzyskania znaczących efektów teoretyczno-poznawczych na gruncie nauk o zarządzaniu i jakości, ale także jest istotna z punktu widzenia efektów aplikacyjnych i użytkowych. Problem badawczy został prawidłowo sformułowany w postaci następującego inspirującego pytania: „jakie czynniki determinują skuteczność procesu świadczenia usług inwestycyjno-budowlanych oraz jakie występują zależności między nimi?”.

Doktorant trafnie zidentyfikował luki badawcze, które stanowią wiarygodne uzasadnienie dla podjętych badań. Do tych luk zaliczył brak odpowiedniej definicji usługi inwestycyjno-budowlanej w procesie inwestycyjnym w sektorze budowlanym; określonych determinant skuteczności procesu świadczenia tego rodzaju usług oraz ich zależności i powiązań; metodyki pomiaru skuteczności procesu świadczenia tych usług; mierników oceny

skuteczności realizacji poszczególnych etapów budowlanego procesu inwestycyjnego; a także modelu organizacji efektywnych powiązań w procesie świadczenia takich usług, który może stanowić pomocne narzędzie w poprawie skuteczności budowlanego procesu inwestycyjnego.

Zapewnienie skuteczności procesu świadczenia usług inwestycyjno-budowlanych należy do jednego z kluczowych zagadnień. W szczególności, problem identyfikacji czynników, które determinują skuteczność procesu świadczenia tego rodzaju usług i zależności występujących między nimi nie był do tej pory należycie zbadany i opisany w literaturze naukowej. Usługi inwestycyjno-budowlane są obserwowane głównie z perspektywy technicznej i inżynierskiej, a dociekania związane z naukami o zarządzaniu i jakości, a w szczególności dotyczące skuteczności ich świadczenia są rzadko obecne w literaturze przedmiotu. Wybór tematu recenzowanej rozprawy i problemu badawczego można zatem ocenić pozytywnie, a podjęte badania za zasadne.

Cel główny rozprawy, jakim jest opracowanie wytycznych postępowania uczestników procesu inwestycyjnego zawartych w modelu ukierunkowanym na podniesienie skuteczności świadczenia usług inwestycyjno-budowlanych, oraz cele szczegółowe nie budzą większych zastrzeżeń oraz mają istotne walory aplikacyjne. W rozprawie sformułowano następujące cele szczegółowe:

- 1) uporządkowanie i przededefiniowanie terminów używanych w budownictwie, m.in. „roboty budowlane” i „usługi budowlane”,
- 2) identyfikacja determinant skuteczności w procesie świadczenia usług inwestycyjno-budowlanych oraz określenie roli i powiązań między nimi,
- 3) opracowanie mierników oceny skuteczności realizacji poszczególnych etapów procesu świadczenia usług inwestycyjno-budowlanych,
- 4) stworzenie modelowego ujęcia relacji międzyczynnikowych, zweryfikowanego w ramach studium przypadku.

Sformułowanie tych celów znajduje uzasadnienie w aktualnym stanie wiedzy teoretycznej i stanowi także trafną odpowiedź na potrzeby praktyków zarządzania, którzy odczuwają potrzebę doskonalenia procesów świadczenia usług inwestycyjno-budowlanych.

We wstępie rozprawy określono następujące dwie hipotezy:

- 1) skuteczność całego budowlanego procesu inwestycyjnego uzależniona jest od rezultatów świadczenia usług inwestycyjno-budowlanych na jego poszczególnych etapach,
- 2) występowanie zintegrowanych determinant skuteczności o charakterze organizacyjnym, ekonomicznym i jakościowym optymalizuje realizację inwestycji.

Nie w pełni jest zrozumiałe w jaki sposób można je obiektywnie empirycznie zweryfikować. Przede wszystkim nie określono precyzyjnie na czym polega oraz w jakim zakresie może być przeprowadzana „optymalizacja realizacji inwestycji” (np. w zakresie zarządzania zasobami, harmonogramu działań i in.).

3. Merytoryczna ocena dysertacji

Badania dotyczące skuteczności procesu świadczenia usług inwestycyjno-budowlanych podejmowane w rozprawie można uznać za ciekawe, aktualne i ważne z punktu widzenia dyscypliny nauki o zarządzaniu i jakości. Przeprowadzono je w zasadzie prawidłowo z wykorzystaniem akceptowalnego warsztatu badawczego.

Rozprawa łącznie liczy 201 stron (167 stron tekstu podstawowego). Jej objętość jest odpowiednia i świadczy o umiejętnościach Doktoranta nie tylko w zakresie porządkowania, ale także selekcji i krytycznej oceny gromadzonych informacji. Zawiera wstęp, część główną składającą się z czterech rozdziałów (między ich objętościami zostały zachowane odpowiednie proporcje), zakończenie, bibliografię, spis rysunków, spis tabel, spis wykresów, streszczenie w języku angielskim i dwa załączniki. W pracy nie ma streszczenia w języku polskim i słów kluczowych. Przyjęta struktura dysertacji jest prawidłowa i jednoznacznie wynika z przyjętego celu, przedmiotu i zakresu badań.

We wstępie jest zaprezentowane uzasadnienie podjęcia tematu, luki badawcze (zidentyfikowane na podstawie krytycznego przeglądu literatury oraz badań pilotażowych), problem badawczy w formie pytania, główny cel pracy, cztery cele szczegółowe i dwie hipotezy. Na zakończenie tej części rozprawy scharakteryzowano strukturę rozprawy. Wstęp jest zbyt syntetyczny i nie zawiera wielu istotnych treści. Brakuje wystarczającego uzasadnienia dla wybranej tematyki badań na tle wcześniejszych badań opisanych w literaturze (opisanej przypisami dolnymi). We wstępie jest za mało odwołań do wybranej kluczowej literatury przedmiotu – występują przypisy dotyczące tylko trzech artykułów i jednej strony internetowej. Po prawidłowej prezentacji luk badawczych, celu głównego, celów szczegółowych i hipotez, zabrakło syntetycznego zasygnalizowania sposobu ich weryfikacji, zarysu zakresu badań z uzasadnieniem, obiektu badań oraz metodyki badawczej. Nie ma także wykazu i krótkiego objaśnienia dla wykorzystanych później metod i narzędzi badawczych. Umiejętne dodanie tego rodzaju informacji mogło tylko nieznacznie wpłynąć na zwiększenie objętości wstępu, a bardzo ułatwiłoby zrozumienie kolejnych rozważań. Rozdział trzeci mógłby, podobnie jak teraz, rozpoczynać się od szczegółowego opisu procedury badawczej i metod badawczych. W obecnej postaci założenia metodyczne rozprawy są rozdzielone między wstęp i odległy podrozdział 3.1.,

co nie stanowi ułatwienia w percepcji treści dzieła. Na zakończenie wstępu znajduje się odpowiednio zaprezentowana struktura pracy z objaśnieniem zawartości poszczególnych rozdziałów. W części wprowadzającej można zauważyć niejasne sformułowania, np. „skuteczność procesu jest podstawowym źródłem skuteczności budowlanego procesu inwestycyjnego” oraz „na podstawie krytycznego przeglądu” (nie określono czego).

W rozdziale pierwszym omówiono znaczenie pojęcia skuteczności na tle sprawności i efektywności, a także zaprezentowano inne ważne pojęcia związane z tematyką dysertacji. Trafnie zdecydowano, że rozważania te należy przeprowadzić na gruncie prakseologii i dyscypliny nauki o zarządzaniu i jakości. W obecnej postaci są one jednak za mało przejrzyste. W tym rozdziale, otwierającym główną część rozprawy, zabrakło czytelnego i zwięzłego zestawienia definicji kluczowych pojęć związanych z tematyką badań – np. w formie odrębnego pierwszego podrozdziału. Przykładowo, można było krótko i czytelnie wyjaśnić rozumienie pojęć „budowlanego procesu inwestycyjnego”, „usług inwestycyjno-budowlanych”, „determinant skuteczności procesu” świadczenia tych usług, „zintegrowanych determinant skuteczności” i in. Zamieszczenie tego rodzaju zestawienia ułatwiłoby zrozumienie rozważań zaprezentowanych w kolejnych rozważaniach. W tej części rozprawy nie występują wystarczająco precyzyjne odniesienia do ważnych pojęć np. „inwestycji rzeczowej”, „przedsięwzięcia inwestycyjnego” i „projektu inwestycyjnego” w oparciu o wybrane kluczowe pozycje z bogatej literatury naukowej z tego zakresu. Prezentując definicje wspomnianych pojęć warto było zwrócić uwagę na specyficzne rozumienie i ich stosowanie w związku z zapisami w polskim prawie związanym z budownictwem. W treści rozprawy można znaleźć odwołania do aktów prawnych, ale byłoby to czytelniejsze w przypadku dodania takich odwołań w zwięzłej prezentacji terminologii na początku rozważań teoretycznych.

W rozważaniach zaprezentowanych w podrozdziale 1.2. można zauważyć pewne niejasności terminologiczne. Pojęć „przedsięwzięcia inwestycyjnego” i „projektu inwestycyjnego” nie można stosować zamiennie, choć w przypadku budownictwa często to się praktykuje. W treści rozdziału pierwszego można natknąć się na niezrozumiałe zdania, np. „w tym celu przestrzeń skuteczności w budownictwie jest optymalna, aby w złożonym budowlanym procesie inwestycyjnym osiągnąć skutecznie cel (...)” (str. 24).

Ważnym elementem rozdziału pierwszego są wyniki analizy bibliometrycznej, które podnoszą wartość prowadzonych rozważań teoretycznych i uwiarygadniają późniejsze wnioski. Wprowadzenie takich analiz można ocenić pozytywnie. W ostatnim podrozdziale omówiono wybrane modele procesów, zagadnienia zarządzania produkcją i procesami w budownictwie

oraz sformułowano wnioski, które tworzą solidną podstawę do rozważań zaprezentowanych w następnym rozdziale.

Rozdział drugi zawiera rozwinięcie i uzupełnienie wcześniej zaprezentowanych teoretycznych rozważań. Dotyczy w szczególności budownictwa obserwowanego z perspektyw krajowej i globalnej. Znalazło się w nim omówienie podmiotów budowlanych, głównych uczestników budowlanego procesu inwestycyjnego, istoty usług budowlanych, wybranych metod zarządzania w usługach i podstawowych zasad zarządzania ryzykiem w budownictwie. Doktorant ma niewątpliwie rację twierdząc, że „liczba etapów i czynności w budowlanym procesie inwestycyjnym oraz ich nazewnictwo występujące w literaturze są pełne nieścisłości”. Powinien zatem dążyć do ujednolicania i porządkowania stosowanych terminów. Omawiając kluczowe pojęcie „budowlanego procesu inwestycyjnego” (ważne np. z punktu widzenia weryfikacji pierwszej hipotezy) zamiennie stosuje określenia „fazy” i „etapy” co dodatkowo wprowadza niejasności do toku wywodu. W treści pierwszej hipotezy jest mowa o etapach budowlanego procesu inwestycyjnego. W przypadku rozważań teoretycznych i empirycznych należało konsekwentnie stosować wybrane określenie. Na zakończenie rozważań teoretycznych zaprezentowanych w tym rozdziale sformułowano wnioski, które otwierają możliwość rozpoczęcia omawiania zagadnień związanych z badaniami empirycznymi.

Rozdział trzeci jest kluczowy dla rozprawy, ponieważ prezentuje przyjęte założenia badawcze, podstawy metodyczne, przedmiot i podmiot badań, a także wyniki empirycznych badań ilościowych i jakościowych (związanych z uznanymi przez Autora rozprawy za najistotniejsze) czynników skuteczności usług inwestycyjno-budowlanych. Zgodnie z informacjami zaprezentowanymi w podrozdziale 3.1. zakres podmiotowy badań empirycznych ograniczono do wybranych przedsiębiorstw budowlanych z województwa podlaskiego zajmujących się realizacją budowlanych procesów inwestycyjnych i świadczących usługi inwestycyjne. Przedmiot badań stanowiła natomiast identyfikacja czynników determinujących skuteczność procesu świadczenia usług inwestycyjno-budowlanych, określenie roli i powiązań między poszczególnymi determinantami procesu świadczenia usług, a także opracowanie mierników oceny skuteczności realizacji poszczególnych etapów budowlanego procesu inwestycyjnego.

Proces badawczy podzielono na trzy poziomy analizy i zrealizowano zgodnie z przyjętym czytelnym algorytmem, którego prezentacja znacznie ułatwia zrozumienie istoty badań. Pierwszy poziom dotyczy badań z wykorzystaniem źródeł wtórnych, drugi bazuje na ilościowych badaniach ankietowych (pilotażowych i zasadniczych), a trzeci jest związany przede wszystkim z wnioskowaniem, weryfikacją hipotez, sformułowaniem wytycznych

i modelu postępowania uczestników procesu inwestycyjnego, który jest ukierunkowany na poprawę skuteczności świadczenia usług inwestycyjno-budowlanych. Doktorant opracował metodę oceny skuteczności, którą wykorzystał do przeprowadzenia walidacji modelu w ramach studium przypadku opisanego w rozdziale czwartym. Zaprezentowany przebieg badań świadczy o odpowiedniej znajomości przedmiotu badań przez Doktoranta i umiejętności właściwego doboru ilościowych i jakościowych metod i narzędzi badawczych. W celu czytelnego wyjaśnienia rodzaju źródeł wtórnych wykorzystywanych w ramach pierwszego poziomu analizy należało wymienić jednak konkretne nr działów w poszczególnych sekcjach PKD, które brano pod uwagę podczas tych badań. Na str. 90 jest jedynie mowa o sekcjach C, F, M i można tylko domyślać się, że uwzględniono działy wcześniej wymienione w rozdziale drugim. Analogiczne wątpliwości występują w przypadku drugiego poziomu analizy badawczej. Na zakończenie rozdziału trzeciego zaprezentowano wnioski wynikające z przeprowadzonych badań.

W rozdziale trzecim można odnotować występowanie pewnych nieprecyzyjnych sformułowań, np. „zastosowanie obu metod daje szanse na” – powinno być: „zastosowanie obu rodzajów metod”. Występuje także następujące stwierdzenie: „w celu weryfikacji i potwierdzenia postawionych przez autora hipotez” (str. 88) – hipotezę (przypuszczenie, założenie badawcze) można przyjąć lub odrzucić w efekcie przeprowadzenia weryfikacyjnych badań empirycznych i nie należy z góry zakładać potrzeby jej potwierdzenia.

Rozdział czwarty stanowi dobrą kontynuację poprzednich rozważań o charakterze teoretycznym i praktycznym. Na początku, w nawiązaniu do wcześniej zaprezentowanych wyników badań literatury oraz własnych badań empirycznych, Doktorant wymienił i scharakteryzował najważniejsze determinanty skuteczności procesu świadczenia usług inwestycyjno-budowlanych. Następnie jest zaprezentowana koncepcja modelu organizacji efektywnych powiązań w procesie świadczenia usług inwestycyjno-budowlanych, autorska metoda oceny skuteczności oraz wyniki procesu walidacji modelu przy wykorzystaniu tej metody w ramach studium przypadku. Terminologia nie jest stosowana jednolicie w całej treści rozdziału. Na str. 139 można znaleźć objaśnienie, że determinanty skuteczności są rozumiane jako bodźce wpływające na proces świadczenia usług inwestycyjno-budowlanych. Takie rozumienie tych determinant jest wątpliwe.

W zakończeniu Doktorant sformułował wnioski, które wynikają z przeprowadzonych analiz teoretycznych i badań empirycznych. Odniósł się do zidentyfikowanego wcześniej problemu badawczego, realizacji celu głównego i celów szczegółowych oraz weryfikacji postawionych hipotez. Określił także potencjalne kierunki rozwijania dalszych badań

stanowiących kontynuację tych zaprezentowanych w rozprawie. Zamiary dotyczące kontynuowania badań nie zostały jednak zaprezentowane dostatecznie jasno. Nieprzekonujące, zbyt lakoniczne i nie w pełni zrozumiałe są stwierdzenia dotyczące uzasadnienia pozytywnej weryfikacji hipotez.

W bibliografii łącznie występuje 211 pozycji zwartych i źródeł elektronicznych. Poprawniejsze byłoby wprowadzenie odrębnego wykazu dotyczącego źródeł internetowych. Dobrane pozycje bibliograficzne świadczą o nie w pełni prawidłowym przeprowadzeniu przeglądu i selekcji literatury związanej z podjętą problematyką badawczą. Rozważania teoretyczne i przegląd literatury bazują głównie na literaturze w języku polskim, tylko ok. 21% pozycji w bibliografii jest po angielsku.

Podczas lektury rozprawy nasunęły się następujące pytania mogące stanowić podstawę do dyskusji z Doktorantem:

- 1) Czym różnią się od siebie pojęcia „przedsięwzięcia budowlanego”, „projektu budowlanego” oraz „inwestycyjnego projektu budowlanego”?
- 2) Jak na tle definicji tych pojęć z literatury przedmiotu można zdefiniować usługę inwestycyjno-budowlaną?
- 3) Czego może dotyczyć optymalizacja realizacji inwestycji?
- 4) Czym różni się metoda oceny skuteczności świadczenia usług inwestycyjno-budowlanych opracowana przez Doktoranta od innych znanych mierników oceny skuteczności?
- 5) Jakie są ograniczenia metodyczne przeprowadzonych badań?
- 6) Czym różnią się mierniki oceny skuteczności dla inwestycji komercyjnych i publicznych?

4. Ocena jakości edytorskiej pracy

Rozprawa jest raczej łatwa w odbiorze, ponieważ jest napisana stosunkowo poprawnym i dosyć zrozumiałym językiem, w większości przy wykorzystaniu właściwej terminologii. Można zauważyć jednak pewne błędy interpunkcyjne, edycyjne i niezręczności językowo-stylistyczne. Zamiast zwrotu „fazowość analizy” pod rys. 1.4. powinien być np. podpis „fazy analizy”. Niezrozumiały jest następujący fragment zdania: „(...) pełnić funkcję pomocnego narzędzia uczestnikom budowlanego procesu inwestycyjnego” (str. 95). Niezręczne sformułowania: „niska liczba”, „kwadro-skuteczności procesu” (rys. 3.2.) oraz „zmniejszenie ilości reklamacji” (wykres 3.4.). W przypadku podawania określenia w innym języku (po angielsku), najczęściej wystarczy to zrobić w jednym miejscu. Objaśnienie, że skuteczność

odpowiada angielskiemu effectiveness nie budzi wątpliwości, a w pracy zwrócono na to uwagę ok. 10-krotnie. W treści Zakończenia występują niezręczności, np. na str. 165 „określony w rozprawie problem naukowy (...) został zrealizowany” – problem może być zidentyfikowany, a cel zrealizowany. Ponadto znak cudzysłowu jest niekiedy błędnie stosowany i bywa nadużywany. Przypisy dolne są w większości zrobione starannie, rzadko brakuje podanych nr stron (np. str. 6).

Zapoznanie się z treścią pracy mogłoby dodatkowo ułatwić wprowadzenie skrótów do często stosowanych określeń (np. usług inwestycyjno-budowlanych). Wnioski umieszczone na końcu rozdziałów byłyby lepiej zauważalne, gdyby prezentować je w postaci odrębnych podrozdziałów. Zrozumienie omawianych treści ułatwiają czytelne obiekty (32 rysunki, 6 wykresów i 35 tabel). Wprowadzanie podziału na rysunki i wykresy było niepotrzebne. Nie do wszystkich rysunków jest odwołanie w tekście (np. rys. 3.2.) i odpowiedni komentarz. Wszelkie nazwy własne powinny być pisane dużą literą (np. nazwy czynników w tabelach 3.23., 3.24. i 3.28.), nazwy czynników na wykresie 3.4. itp. W wykazie rysunków występuje niekompletny opis rysunku 2.4. Tabelę 4.2. można było zmieścić na jednej stronie.

W streszczeniu w języku angielskim brak jest podanego tytułu rozprawy w tym języku. Zawiera kilka błędów językowych (np. niepoprawne stosowanie różnych czasów) i są drobne problemy interpunkcyjne.

5. Konkluzja

Moja ocena recenzowanej rozprawy pt. „Determinanty skuteczności procesu świadczenia usług inwestycyjno-budowlanych” jest generalnie pozytywna. Doktorant poprawnie sformułował ciekawy naukowo problem badawczy z zakresu nauk o zarządzaniu, właściwie dobrał metodykę badań, przeprowadził badania i czytelnie przedstawił ich wiarygodne wyniki. Wykazał się przy tym odpowiednią wiedzą teoretyczną i udowodnił, że potrafi samodzielnie prowadzić pracę naukową. Rozprawa zawiera oryginalne rozwiązanie problemu naukowego i spełnia wymagania stawiane pracom doktorskim zapisane w Ustawie z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. 2003, Nr 65 poz. 595 wraz z późniejszymi zmianami) i w związku z tym wnoszę o jej dopuszczenie do publicznej obrony.

Tadeusz Gąsior